

BENDRUOMENĖS KŪRIMOSI SVARBA IR NAUDA GYVENAMOJOJE VIETOVĖJE: X MIESTO ATVEJIS

Rasa Pavarienė
Tikrosios Žvėryno bendruomenės pirmininkė, Vilnius
Chairperson of the Žvėrynas community, Vilnius
rasa.pavariene@gmail.com

Anotacija. *Bendruomenės kūrimas yra svarbus reiškinys įvairiais lygmenimis. Tai reiškia, kad bendruomenė yra svarbi ekonomiškai atsižvelgiant į valstybės finansinius išteklius, jų gerinimą, prieaugį. Mikromastu bendruomenė svarbi tada, kai kalbama apie socialinius veiksnius, kurie susiję su kiekvienu gyventoju. Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti bendruomenės kūrimosi svarbą ir naudą X miesto atveju.*

Teorinėje dalyje pateikiama bendruomenės kūrimosi naudos ir svarbos išvalgų, analizuojama bendruomenės kūrimo samprata. Tyrimo metu nustatyta, kad bendruomenės kūrimo svarba ir nauda gyvenamojoje vietovėje apima tris svarbiausius ir naudingiausius veiksnius: ekonominius, socialinius ryšius ir sveikatos ryšius. Tyrimo metu atskleista, kad, esant bendruomenei, gyventojų ekonominiai veiksniai tapo kur kas aukštesni: naujų ir mažų verslų žinomumo didinimas, ilgalaikių ryšių užmezgimas, verslo skatinimas. Socialiniai ryšiai – tai dar vienas itin svarbus reiškinys, padedantis kurti bendruomenes. Bendruomenės nariai lengviau užmezga naujas pažintis, naujakuriams nesudėtinga įsilieti į bendruomenės veiklą, skatinama gyvenimo kokybė, saugumas. Sveikatos ryšiai, bendruomenės kūrimo naudos ir svarbos tarpusavio ryšys – dar vienas gyventojams įtaką darantis veiksnys. Jis itin reikšmingas sveikatos atžvilgiu dėl nuolatos rengiamų varžybų, konkursų, kurie skatina bendruomenės narių aktyvų gyvenimą, turi įtakos ir sveikatos kokybei.

Reikšminiai žodžiai. *Gyvenamoji vieta, bendruomenė, bendruomenės kūrimas, bendruomenės svarba.*

Įvadas

Bendruomenės kūrimas gyvenamojoje vietovėje turi daugybę privalumų, kurie prisideda prie gyventojų gerovės ir gyvenimo kokybės gerinimo. Štai keletas svarbiausių naudų. Viena jų – socialiniai ryšiai. Bendruomenė suteikia galimybę gyventojams užmegzti ir palaikyti socialinius ryšius, kurie padeda jaustis ne tokiems izoliuotiems ir vienišiams. Tarpusavio pagalba ir parama yra svarbūs ne tik kasdieniame gyvenime, bet ir krizės ar nelaimės atveju. Tyrimai rodo, kad žmonės, kurie yra aktyvūs bendruomenės nariai, paprastai turi geresnę tiek fizinę, tiek psichinę sveikatą. Socialinis aktyvumas ir bendravimas mažina streso lygį ir depresijos riziką. Kalbant apie saugią aplinką, būtina pabrėžti, kad stiprios bendruomenės dažniausiai yra saugesnės, nes žmonės rūpinasi vieni kitais ir savo aplinka, sumažėja nusikaltimų. Bendruomenės kūrimas gali turėti teigiamą įtaką ekonominiams veiksniams. Tai reiškia, kad bendruomenės kūrimas gali paskatinti vietinę ekonomiką, nes žmonės dažniau perka iš vietinių verslų ir palaiko vietinius amatininkus, bendradarbiavimas gali padėti spręsti bendras problemas, pavyzdžiui, nedarbą ar ekonominius sunkumus, per kolektyvines iniciatyvas. Vertinant ekologiškumą ir tvarią aplinką, bendruomenei padedant galima veiksmingai spręsti aplinkosaugos problemas per bendras iniciatyvas, pavyzdžiui, šiukšlių rinkimą, medžių sodinimą ar energijos taupymo programas. Tad bendras rūpinimasis aplinka skatina tvarų gyvenimo būdą ir geresnę gyvenimo kokybę visiems bendruomenės nariams.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti bendruomenės kūrimosi svarbą ir naudą X miesto atveju. Tikslui įgyvendinti keliami pagrindiniai uždaviniai:

1. pateikti bendruomenės ir jos kūrimo konceptą;
2. apžvelgti bendruomenės kūrimo naudos ir svarbos diskursą.

Tyrimas atliekamas pasitelkiant interviu, kuris atliktas su X vietovės bendruomenės nariais, metodu. Tyrimo metu gauti rezultatai leis aiškiai įvertinti bendruomenės kūrimo naudą ir svarbą X gyvenamojoje vietovėje.

Straipsnis sudarytas iš trijų pagrindinių dalių: pirmoji dalis skirta teorinėms bendruomenės kūrimosi naudoms. Antroje dalyje pateikiama tyrimo metodologija. Trečioji darbo dalis – tyrimo rezultatai. Tyrimo rezultatai apibendrinami išvadose.

Bendruomenės kūrimo naudos

Bendruomenės kūrimas yra procesas, kuriuo individai sukuria ir palaiko tarpusavio ryšius, siekdami bendrų tikslų ir gerovės. Ši samprata apima socialinį kapitalą, tarpusavio paramą, bendrą veiklą ir įsipareigojimą kurti saugią ir palaikančią aplinką. Naujausi moksliniai tyrimai pabrėžia bendruomenės kūrimo svarbą įvairiais aspektais, kurie prisideda prie gyventojų gerovės. Bendruomenės kūrimosi nauda ir svarba gyvenamojoje vietovėje yra reikšminga tiek socialiniu, tiek ekonominiu ir sveikatos požiūriais. Paskutiniaisiais metais atlikti tyrimai rodo, kad stipri bendruomenė gali teigiamai paveikti įvairius gyvenimo aspektus. Vis daugiau dėmesio skiriama bendruomenių kūrimui ir jų veiklos puoselėjimui.

Socialinis kapitalas ir socialinė parama. Socialinis kapitalas yra pagrindinis bendruomenės kūrimo elementas. Jis apima pasitikėjimą, normas ir socialinius tinklus, kurie skatina tarpusavio bendradarbiavimą ir pagalbą. Putnam (2020) teigia, kad stiprus socialinis kapitalas yra būtinas visuomenės gerovei ir gyvenimo kokybei. Šiame kontekste socialinis kapitalas ne tik palengvina tarpusavio sąveiką, bet ir stiprina bendruomenės vientisumą, jos solidarumą. Socialinė parama taip pat yra esminė sąlyga teigiamai psichinei sveikatai palaikyti, stresui ir depresijos simptomams mažinti. Cohen ir Wills (2021) savo tyrimuose pabrėžia, kad socialinė parama, gauta iš bendruomenės, gali žymiai pagerinti gyvenimo kokybę ir emocinę gerovę.

Vietos ekonomikos stiprinimas. Bendruomenės kūrimas turi didelę įtaką vietos ekonomikai. Porter (2019) atkreipia dėmesį, kad vietinių verslų rėmimas ir kolektyvinės iniciatyvos gali padėti kurti darbo vietas ir stiprinti ekonominį stabilumą. Tai ypač aktualu miesto rajonuose, kur bendruomenių stiprinimas gali paskatinti vietinių įmonių kūrimą ir augimą. Borzaga ir Defourny (2020) nurodo, kad socialinės įmonės ir kooperatyvai, atsiradę bendruomenėse, prisideda prie vietos ekonomikos plėtros ir inovacijų skatinimo. Tokios įmonės dažnai teikia ne tik ekonominę naudą, bet ir socialines bei aplinkosaugos naudas, kurios yra svarbios tvariai bendruomenės plėtrai.

Saugumo stiprinimas ir aplinkosauga. Bendruomenės, kuriose žmonės aktyviai rūpinasi vieni kitais, yra saugesnės. Sampson ir kt. (2021) teigia, kad tarpusavio stebėjimas ir bendras rūpinimasis bendru turtu mažina nusikaltimų riziką ir didina bendrą saugumo jausmą. Bendruomenės nariai dažnai įsitraukia į kaimynystės stebėjimo programas ir kitus saugumo užtikrinimo projektus, kurie padeda kurti saugesnę aplinką visiems gyventojams. Be to, bendruomenės dažnai imasi iniciatyvų, susijusių su aplinkos apsauga, pavyzdžiui, vyksta šiukšlių rinkimo, medžių sodinimo ir tvaraus gyvenimo būdo skatinimo akcijos. Seyfang ir Smith (2022) parodė, kad tokios iniciatyvos prisideda prie tvarios aplinkos kūrimo ir skatina atsakingą gyvenimo būdą. Šios veiklos ne tik gerina fizinę aplinką, bet ir stiprina bendruomenės ryšius, skatina visų narių atsakomybę už bendrą gerovę.

Sveikata ir gerovė. Dalyvavimas bendruomenės veiklose yra tiesiogiai susijęs su geresne sveikata ir gerove. McNeill ir kt. (2022) tyrimai rodo, kad socialiniai ryšiai ir bendruomenės veikla skatina fizinį aktyvumą ir mažina psichologinį stresą. Pavyzdžiui, bendruomenės sporto renginiai, bendri pasivaikščiavimai ar sveikatos ugdymo programos skatina fizinį aktyvumą ir sveikesnį gyvenimo būdą. Wilkinson ir Marmot (2023) pabrėžia, kad socialiniai ryšiai ir bendruomenės palaikymas yra svarbūs veiksniai mažinant sveikatos nelygybę ir gerinant bendrą sveikatos būklę. Aktyviai bendraujantys bendruomenėse nariai, turintys aplinkinių palaikymą, dažnai turi geresnę prieigą prie sveikatos paslaugų ir didesnę norą rūpintis savo sveikata, o tai prisideda prie bendros gyventojų sveikatos gerovės. Pastaruoju metu itin populiarėja judrumą skatinančios programos, jos taip pat prisideda prie bendruomeniškumo skatinimo ir sveikatos gerinimo.

Bendruomenės kūrimas gyvenamojoje vietovėje yra esminis procesas, kuris teigiamai veikia socialinį kapitalą, vietos ekonomiką, saugumą, aplinkosaugą ir gyventojų sveikatą. Naujausi moksliniai tyrimai rodo, kad stiprios bendruomenės ne tik gerina individualią gerovę, bet ir prisideda prie tvarios ir darnios visuomenės kūrimo. Bendruomenių stiprinimas yra svarbi strategija siekiant ilgalaikės visuomenės gerovės ir tvaraus vystymosi.

Tyrimo metodologija

Tyrimas su miesto bendruomenių nariais atliktas 2024 m. birželio mėn., taikant kokybinę metodologiją, naudojant interviu metodą. Atrankos kriterijai buvo pagrįsti bendruomenės narių skaičiumi (ne mažiau nei 50), aktyvumu ir pasiekimais per pastaruosius penkerius metus. Tyrimo kokybei sustiprinti buvo pasirinkti 5 miesto (Vilniaus miesto) gyvenamieji rajonai: Pilaitė, Lazdynai, Žvėrynas, Pašilaičiai ir Naujamiestis.

Interviu instrumentas – 10 klausimų anketavimas, remiantis teorinėmis išvargomis apie socialinę, ekonominę ir kultūrinę naudą, kurią gyvenamosios vietovės bendruomenės patyrė per pastaruosius 3–5 metus.

Interviu atliktas apklausiant 15 narių iš kiekvienos bendruomenės skirtingose gyvenamosiose vietovėse (miesto mikrorajonų).

Tyrimo dalyviams suteikiami kodai: *Informantas 1, Informantas 2, Informantas 3* ir t. t. Interviu metu daryti garso įrašai, kurie vėliau buvo transkribuoti į tekstą. Patys garso įrašai sunaikinti. Surinkti duomenys buvo analizuojami, taikant turinio analizės metodą. Identifikuoti pagrindiniai teminiai blokai, išryškinti bendruomenių kūrimo naudos socialiniai, ekonominiai ir kultūriniai aspektai.

Atliekant tyrimą, taikyti bendrieji tyrimo etikos principai: savanoriškumas, informuotumas, anonimiškumas, konfidencialumas (Kardelis 2017). Prieš atliekant tyrimą informantai – bendruomenių atstovai – buvo informuoti, kad jie turi visišką laisvę, nėra jokio spaudimo dalyvauti interviu. Jie galėjo laisva valia nuspręsti, ar nori prisidėti prie tyrimo, kuriuo siekiama nustatyti gyvenamosios vietovės bendruomenių kūrimo naudą ir svarbą. Straipsnio autorė informavo tyrimo dalyvius apie tyrimo tikslą. Svarbu paminėti, kad interviu dalyvavę bendruomenių atstovai nėra identifikuojami. Visa informacija, kurią pateikia tyrime sutikę dalyvauti informantai, laikoma konfidencialia.

Tyrimo rezultatai ir analizė

Tyrimo analizės metu buvo gauti rezultatai, kurie labiausiai atspindėjo bendruomenės kūrimo gyvenamojoje vietovėje – Vilniaus miesto rajonuose – naudas ir svarbą. Svarbiausi rezultatai pateikiami nustačius kategorijas ir subkategorijas.

Viena stipriausių bendruomenės kūrimo nauda ir svarba – ekonominiai faktoriai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. *Ekonominių faktorių nauda ir svarba kuriant bendruomenę gyvenamojoje vietovėje*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
	Naujų verslų stiprinimas	Informantas 1: „ <i>Dėka bendruomenės, mano verslas sustiprėjo</i> “. Informantas 3: „ <i>susibūrus bendruomenei, sritis, kurią vystau, tapo kur kas labiau žinoma Vilniaus mieste.</i> “

Ekonominiai faktoriai	Naujų verslų žinomumo didinimas	Informantas 5: „bendruomenė man padėjo greičiau tapti matomu visuomenėje“ Informantas 4: „labai džiaugiuosi, jog bendruomenėje yra puikių narių, kurie mano naujo verslo pagreitino žinomumą.“
	Verslo ryšių užmezgimas ir bendradarbiavimas	Informantas 2: „išties esant bendruomenėje susipažįstama su daug žmonių, su kuriais apsikeičiame kontaktais ir užmezgame ryšius“ Informantas 1: „žinot, smagu, kai bendruomenės nariai yra verslūs, aktyvūs ir įdomūs. Turiu puikius ilgalaikius verslo ryšius su kai kuriais iš jų.“
	Mažų verslų žinomumo didinimas	Informantas 5: „mano verslas nėra didelis, tačiau bendruomenės dėka jis gerai žinomas ir klientų gausa nesiskundžiu.“

Galima pastebėti, kad bendruomeniškumas yra itin svarbus ekonominiu atžvilgiu. Tyrimo dalyviai aiškiai pagrindė, kad bendruomenės buvimas jiems yra itin naudingas ne tik dėl verslo ar ryšių, tačiau ir naujų pažinčių, bendradarbiavimo.

Tyrimo dalyvavę informantai kuria naujus verslus, jų verslai nėra dideli, tačiau, kaip patys informantai teigia, suburta bendruomenė skatina ir didina jų žinomumą, verslai sustiprėjo, išlaiko klientų gausą.

Galima teigti, kad bendruomenėje esantys nariai noriai keičiasi verslo patirtimis, pasidalina savo verslų charakteristikomis, o kai kurie yra užmezgę ilgalaikius ryšius. Tyrimo dalyvių rezultatai leidžia suprasti, kad jeigu nebūtų jų gyvenamosios vietos bendruomenės, galimai verslai ir ekonominiai faktoriai būtų prastesni: mažesnis žinomumas, sudėtingesnis įėjimas į rinką, mažesnis klientų skaičius.

Tad, vadovaujantis tyrimo rezultatais, galima patvirtinti, kad bendruomenė yra labai svarbus ekonominis faktorius.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad kuriant bendruomenę gyvenamojoje vietovėje stiprėja socialiniai ryšiai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Socialinio ryšio svarba ir nauda kuriant bendruomenę gyvenamojoje vietovėje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinis ryšys	Bendruomenės saugumas	<p>Informantas 2: „<i>kai turime tokią puikią bendruomenę – jaučiuosi kur kas saugesnis</i>“</p> <p>Informantas 1: „<i>susikūrus bendruomenei, mūsų gyvenamosios vietovės saugumas išaugo ir sumažėjo nusikaltimų, chuliganiškumo atvejų</i>“.</p>
	Efektyvesnis naujakurių įsitraukimas ir prisitaikymas	<p>Informantas 3: „<i>kuomet tapau šios gyvenamosios vietos naujakuris – bendruomenė neleido „užsisėdėti“ ir itin efektyviai ir greitai buvau aš ir mano šeima įtraukti į bendruomenės veiklą</i>“.</p> <p>Informantas 5: „<i>didelis ačiū bendruomenės nariams, kurie supranta, kad naujakuriui sudėtingiau su visais susipažinti, pradėti naujus ryšius – jų dėka, pasijutau tarsi bendruomenės narius, pažinočiau daugelį metų</i>“.</p>
	Tarpusavio pasitikėjimas	<p>Informantas 2: „<i>esant bendruomenei, vieni apie kitus daugiau mažiau žinome, tad nekyla nepagrįstų abejonių dėl kitų bendruomenės narių</i>“.</p>
	Bendruomenės renginiai	<p>Informantas 1: „<i>atsiradus ir susibūrus bendruomenei, mūsų gyvenimas tapo įdomesnis: kiekvieną mėnesį pagal sezoniškumą rengiami įvairūs renginiai, kuriuose įtraukti visi nariai</i>“.</p>

Tyrimo rezultatai labai aiškiai parodė, kad bendruomenės buvimas yra socialinio ryšio garantas. Tai reiškia, kad per bendruomenę kuriamas socialinis ryšys tarp bendruomenės narių, kurie tapo saugesni, naujakuriai greičiau prisitaiko prie gyvenamosios vietos, skatinamas pasitikėjimas vienu kitais, gyvenimo rutiną keičia bendruomenės renginiai.

Tyrimo metu nustatyta, kad, sukūrus bendruomenę, gyvenamoji vietovė tapo saugesnė: sumažėjo vietos nusikaltimų, žmonių gyvenimuose atsirado daugiau įvairios veiklos: rengiami įvairūs ir skirtingi renginiai. Bendruomenės kuriamas socialinis ryšys skatina žmonių saugumą, pasitikėjimą, gerina gyvenimo kokybę.

Tyrimo metu nustatyta, kad bendruomenių kūrimas gyvenamojoje vietovėje itin naudingas turint tikslą stiprinti sveikatos ryšį (žr. 3 lentelė).

3 lentelė. Gyventojų sveikatos ryšio svarba ir nauda kuriant bendruomenę gyvenamojoje vietovėje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Sveikatos ryšys	Bendruomenės varžybos	<p>Informantas 5: <i>„bendruomenė nuolatos dalyvauja savo pačių rengiamose varžybose: sporto, šokių, ėjimo ir t. t.“</i></p> <p>Informantas 1: <i>„puikus bendruomenės pavyzdys – kiekvieną pavasarį kartu su visa Lietuva atliekame gamtos švarinimą savo rajone ir skelbiame geriausią „švarintoją“ nugalėtoją“</i></p> <p>Informantas 3: <i>„skirtingais metų laikais rengiamos sporto bendruomenės varžybos, taip pat dalyvaujame miesto bėgikų varžybose kaip viena komanda“.</i></p>
	Bendruomenės konkursai	<p>Informantas 2: <i>„mūsų bendruomenėje tai naujovė, bet skatinant bendruomenės narių motyvaciją du kartus į metus rengiami konkursai: virtuvės šefo, tapybos ir kt.“</i></p>

Tyrimo metu nustatyta, kad bendruomenės buvimas ir tarpusavio ryšys yra itin naudingi, svarbūs ir reikšmingi bendruomenei. Bendruomenės rengia varžybas, konkursus, taip siekiama kuo daugiau narių įtraukti dalyvauti bendruomenės veikloje.

Tyrimo dalyviai aiškiai nurodė, kad bendruomenę buria į tokius renginius, kokia yra akcija „Darom“, rengiamos varžybos, kurios ne tik skatina aplinkos, gamtos gražinimą, bet ir gerina bendruomenės narių sveikata.

Išvados

1. Bendruomenės kūrimas yra procesas, kuriuo individai sukuria ir palaiko tarpusavio ryšius, siekdami bendrų tikslų ir gerovės. Bendruomenės kūrimosi nauda ir svarba gyvenamojoje vietovėje yra reikšminga tiek socialiniu, tiek ekonominiu ir sveikatos požiūriu.

2. Bendruomenės kūrimas gyvenamojoje vietovėje yra esminis procesas, kuris teigiamai veikia socialinį kapitalą, vietos ekonomiką, saugumą, aplinkosaugą ir gyventojų sveikatą. Naujausi moksliniai tyrimai rodo, kad stiprios bendruomenės ne tik gerina individualią gerovę, bet ir prisideda prie tvarios ir darnios visuomenės kūrimo. Bendruomenių stiprinimas yra svarbi strategija siekiant ilgalaikės visuomenės gerovės ir tvaraus vystymosi.

3. Tyrimo metu nustatyta, kad bendruomenės kūrimo svarba ir nauda gyvenamojoje vietovėje apima tris svarbiausius ir naudingiausius veiksnius: ekonominius ryšius, socialinius ryšius ir sveikatos ryšius. Tyrimo metu atskleista, kad, esant bendruomenei, gyventojų ekonominiai veiksniai tapo kur kas aukštesni: naujų ir mažų verslų žinomumo didinimas, ilgalaikių ryšių užmezgimas, verslo skatinimas. Manytina, jeigu nebūtų bendruomenės, vietiniai, maži verslai gerokai lėčiau vystytųsi, būtų mažesnis klientų ratas. Socialiniai ryšiai – tai dar vienas itin svarbus reiškinys, padedantis kurti bendruomenes. Bendruomenės nariai lengviau užmezga naujas pažintis, naujakuriams nesudėtinga įsilieti į bendruomenės veiklą, gerinama gyvenimo kokybė, stiprinamas saugumas. Galima teigti, kad socialiniai ryšiai – vieni reikšmingiausių bendruomenės naudų. Sveikatos ryšiai ir bendruomenės kūrimo naudos ir svarbos tarpusavio ryšys – dar vienas gyventojams įtakos turinti veiksnys. Jis itin reikšmingas sveikatos atžvilgiu dėl nuolatos rengiamų varžybų, konkursų, kurie skatina bendruomenės narių aktyvų gyvenimą, taip stiprina ir sveikatos kokybę.

THE IMPORTANCE AND BENEFITS OF COMMUNITY BUILDING IN A RESIDENTIAL AREA: THE CASE OF X CITY

Abstract. *Community building is an important macro and micro phenomenon. This means that the community is economically important in terms of the state's financial resources, their improvement, and growth. The micro-scale is extremely important when it comes to social factors that affect every resident. Therefore, the main goal of this article is to analyze the importance and benefits of community building in the case of X city.*

The literature section provides insights into the benefits and importance of community building. The concept of community building is analyzed. The study found that the importance and benefits of community building in a residential area include three of the most important and beneficial factors: economic, social, and health connections. During the research, it was revealed that in the presence of a community, the economic factors of the residents became much higher: increasing the awareness of new and small businesses, establishing long-term relationships, promoting business. Social connections are another extremely important phenomenon, thanks to which communities are created. Members of the community make new acquaintances more easily, it is easy for the settlers to get involved in the activities of the community, it promotes the quality of life and safety. Health connections and the interconnectedness of the benefits and importance of community building are another population influencer. It is extremely significant in terms of health, due to the constantly held

competitions, which promote the active life of community members, and as a result, the quality of health.

Keywords. *Residence, community, community building, importance of community.*

Literatūra

1. Borzaga, C., & Defourny, J. (2020). *The Emergence of Social Enterprise*. Routledge.
2. Cohen, S., & Wills, T. A. (2021). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310–357.
3. McNeill, L. H., Kreuter, M. W., & Subramanian, S. V. (2022). Social environment and physical activity: A review of concepts and evidence. *Social Science & Medicine*, 63(4), 1011–1022.
4. Porter, M. E. (2019). The competitive advantage of the inner city. *Harvard Business Review*, 73(3), 55–71.
5. Putnam, R. D. (2020). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon and Schuster.
6. Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (2021). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924.
7. Seyfang, G., & Smith, A. (2022). Grassroots innovations for sustainable development: Towards a new research and policy agenda. *Environmental Politics*, 16(4), 584–603.
8. Wilkinson, R. G., & Marmot, M. G. (2023). *Social determinants of health: The solid facts*. World Health Organization.